

دوره آموزشی اخلاق حرفه‌ای برای کتابداران

صغری گلمغانی

رئیس گروه اطلاع رسانی پزشکی و منابع علمی

بهار ۱۴۰۰

حرفه چیست؟

حرفه: مجموعه ای از افراد متخصص و نهادهای تخصصی که در یک زمینه مشترک به فعالیت مشغولند، و اصول کاری، ارتباط ها و منافع مشترک دارند.

به طور کلی هر حرفه ای از اصول و قواعد مشترکی که عامل تفاهم و تعامل میان آنهاست استفاده می کند.

در این فضا، هر نهاد یا فردی سهم مهمی در پشتیبانی از اصول و قواعد حاکم دارد.

برای مثال :

پزشکان یک حرفه را تشکیل می دهند که هدف مشترک و وظایف مشخصی دارند و قواعد اخلاقی مشخصی بر حرفه آنها حاکم است و همه باید به آن احترام گذارند.

• کتابداران نیز یک حرفه را شکل می دهند و مجموعه فعالیت های گوناگونی برای تحقق هدف هایی خاص انجام می دهند که قواعد اخلاقی حاکم بر شغل آنها، هویت آنها را شکل می دهد.

• هرگاه فردی عضو حرفه ای شد، باید به طور ضمنی خود را ملزم به رعایت اصول، استانداردها و اخلاق آن حرفه بکند.

حرفه در فرهنگ وبستر (۱۹۶۱) ، چنین تعریف شده است:

"پیشه ای که مستلزم وجود دانش تخصصی است و پشتیبانی بلند مدت و ژرف، شامل آموزش مهارت ها و روش ها و هم چنین، اصول علمی، تاریخی و محققانه ای که بر آن مهارت ها و روش ها تاکید دارد. که با استناد به سازمان و تشکیلات یا اتفاق آراء و استانداردهای والای دستاوردها، رفتار و سلوک، همراه می شود و حرفه مندان خود را به مطالعاتی مستمر و نوعی کار متعهد می کنند که هدف آن ارائه خدمات عمومی است."

حرفه ای کیست؟

حرفه ای فردی است که:

- عضو یک حرفه شغلی تخصصی و مشخص است،
- سایر اعضای آن حرفه را همتایان/همکاران خود می داند،
- قضاوت های حرفه ای خود را بر مبنای اصول و استانداردهای آن حرفه مطرح می کند،
- رفتارهای خود را در محیط کار و حرفه براساس قواعد یا منشور اخلاق حرفه ای تنظیم می نماید.

آیا کتابداری یک حرفه است؟

آیا کتابداری و اطلاع رسانی از ویژگی های اصلی یک حرفه برخوردار است؟

1. مجموعه ای از دانش تخصصی و مهارت های فنی.
2. آموزش و تجربه ای رسمی .
3. نظامنامه اخلاقی یا استاندارد رفتاری.
4. تعهد به ارائه خدمات عمومی.
5. سازمانی رسمی برای حمایت از حرفه ای شدن.
6. اعطای جواز به دست اندکاران .
7. مقررات شدید و استانداردهای سطح بالای صلاحیت ها

شناخت عمومی اجزاء مورد اشاره در حرفه کتابداری و اطلاع رسانی

1. شناخت کتاب به عنوان موضوع کار
2. شناخت کاربران و نیازهای خاص آنها
3. شناخت حرفه از نظر (جایگاه ملی و بین المللی) و رابطه انسان با اطلاعات
4. شناخت اصول حرفه ای کتابداری
5. شناخت محیط کاری و شرح وظایف تعریف شده
6. اطلاع از دانش بروز برای ارائه خدمات به اعضای هیأت علمی و دانشجویان
7. برخوردار بودن از اطلاعات کافی و یادگیری در یک محیط دانشگاهی
8. آشنایی با انواع پایگاه های اطلاعاتی

تأثیر اخلاق در علم کتابداری از دو جنبه مورد بحث می باشد

1. کتابخانه و فعالیت آن منشا پیدایش و گسترش اخلاقیات و رشد فرهنگ اخلاقی مردم است.

2. نقش اخلاق کتابدار و میزان پایبندی او به تعهدات و اخلاقیات حرفه ای کتابداری، که برگرفته از تعالیم والای انسانی و اخلاق برتر اجتماعی است .

اخلاق اطلاع رسانی

یک زمینه اخلاقی کاربردی است که استفاده یا عدم استفاده از اطلاعات را مورد توجه قرار می دهد و حوزه هایی مانند «مالکیت اطلاعات» و «حقوق مالکیت فردی» ، دسترسی آزاد یا محدود به اطلاعات، استفاده از اطلاعات دولتی، احترام به حریم شخصی و تامین محرمانگی، یکپارچه بودن داده ها و جریان بین المللی اطلاعات را شامل می شود.

اخلاق حرفه ای کتابداری و اطلاع رسانی

- حرفه کتابداری و اطلاع رسانی اندکی دیر به عرصه قوانین و رفتارهای اخلاقی وارد شد. قواعد اخلاقی نخستین بار در قرن نوزدهم توسط مری پلامر، مدیر دانشکده کتابداری مؤسسه پرات، مطرح شد که گفت "پزشکان، حقوقدانان، روحانیان، استادان دانشگاه، و افسران ارتش و نیروی دریایی دارای مقرراتی با این پیش فرض هستند که درستکارند و مایلند چنین بمانند. کتابداران و مربیان نیز باید قوانین اخلاقی خود را وضع کنند.
- در سال ۱۹۸۰ صاحب نظران کتابداری امریکا، مجموعه قواعدی مقدماتی فراهم آوردند که درون مایه آن را سه موضوع اصول اخلاقی در پژوهش، اصول اخلاقی در تدریس اطلاع رسانی، و اصول اخلاقی در کار اطلاع رسانی تشکیل می داد.

در موضوع اخلاق در پژوهش، مباحثی نظیر نادرستی سرقت اندیشه در پژوهش‌های اطلاع‌رسانی، اعتباربخشی نابجا به همکاران آشنا و زمینه‌های ممنوع‌التحقیق مطرح شده است.

در مسئله اخلاق در تدریس به مشکل تدریس سوگرفته و روش تدریس با تکیه بر مسائل ویژه پرداخته‌اند

در باب اخلاق در کار اطلاع‌رسانی، از مطالبی چون استفاده یا سوءاستفاده از تسهیلات کار جهت مقاصد شخصی، لزوم محرمانه ماندن اطلاعات، پالایش نتایج داده‌ها و اطلاعات بنابه مقاصد خاص، مشکلات میانجیان اطلاع‌رسانی و فروشندگان اطلاعات پیوسته و پیامدهای سوء استفاده سیاسی از اطلاعات به‌منزله منشاء قدرت سخن رفته است

ویژگیهای اخلاق حرفه ای کتابداران و اطلاع رسانی

- دوستدار کتاب، مطالعه و کتابخانه باشند
- درک بالا و معقول از جامعه کاربران، جامعه همکاران و مدیران و نیازهای آنها
- مثبت اندیشی در اندیشه و رفتار
- صبور و با حوصله باشند
- عدم تبعیض در ارتباط با مراجعان، همکاران و مدیران
- عدم مداخله **بدون مورد** در کار مراجعان، همکاران و مدیران
- صداقت در گفتار و رفتار
- رازداری در تعاملات و امانتدار باشند (رعایت حق مولف)
- رعایت کامل قوانین و مقررات حرفه ای و سازمانی
- وقت شناسی در انجام وظایف محوله
- حداکثر تلاش برای کمک به کاربران
- تلاش معقولانه در صرفه جویی در دارایی ها و اموال کتابخانه
- پیگیری درخواست های کتابخانه ای
- در همایش ها و نمایشگاه ها شرکت فعال داشته باشند (نه فقط نمایشگاه کتاب)

زمینه ها و فرایندهای کاری در حرفه

- مخاطب شناسی
- نیازشناسی اطلاعاتی
- گزینش منابع اطلاعاتی
- فراهم آوری منابع اطلاعاتی
- آماده سازی منابع اطلاعاتی
- سازماندهی منابع اطلاعاتی
- خدمات اطلاعاتی
- اشاعه اطلاعات
- آموزش کاربران
- ارزیابی خدمات

منشور یا قواعد اخلاق حرفه ای

- معمولاً قواعد و استانداردها از سوی انجمن های حرفه ای تدوین و پیشنهاد می شود.
- توافق همگانی در یک حرفه در مورد قواعد اخلاقی

• اهداف:

- کمک به افراد یک حرفه برای انجام بهتر وظایف و کارکردهای حرفه ای خود
- شکل گیری الگوها و معیارهای اخلاقی مطرح در یک حرفه
- ایجاد فضای اخلاقی مطلوب در یک حرفه به منظور تعامل بهتر افراد با هم
- شکل گیری همدلی و انسجام حرفه ای

تاثیری که اخلاق حرفه ای بر موفقیت سازمان دارد

وجود الگوهای گوناگون برای موفقیت سازمان
الگوی چهار مؤلفه ای

- مقبولیت درونی
- مقبولیت برونی (مشروعیت)
- هویت
- انسجام

اخلاق حرفه ای در همه این موارد کاملاً تاثیرگذار است

موانع رشد اخلاق حرفه ای در مراکز اطلاع رسانی و کتابخانه ها

- عدم اطلاع از اهمیت راهبردی بودن اخلاق حرفه ای
- عدم آموزش مبانی و قواعد اخلاق حرفه ای
- کم اهمیت شمردن اخلاق حرفه ای
- نبود منشور یا آئین نامه اخلاقی
- برطرف نکردن عوامل بازدارنده رشد اخلاق حرفه ای شامل:

- تبعیض میان کارکنان
- تعارض و تنش سازمانی
- نگاه ابزاری به کارکنان
- از بین بردن انگیزه خدمت
- کاهش رضایت شغلی

منشور یا قواعد اخلاق حرفه ای

منشور عبارتند از:

مجموعه ای مدون و مکتوب از قواعد که از سوی یک نهاد و با هدف مشخص کردن حقوق آن نهاد و کارکنان وضع (تصویب) می شود.

منشور اخلاق حرفه ای کتابداران کتابخانه های عمومی کشور

- ۱- با التزام به قانون اساسی و اطاعت از اصل ولایت مطلقه فقیه، توان خود را در دفاع از ارزش های اسلامی و انقلابی و تحقق آرمان های بنیان گذار نظام مقدس جمهوری اسلامی، حضرت امام خمینی (ره)، و تبعیت از مقام معظم رهبری به کار بندم.
- ۲- با حفظ، نشر و ترویج ارزش ها دینی و انقلابی در برابر تهاجم فرهنگی غرب ایستادگی کنم.
- ۳- به عنوان مشاوری امین در جهت ارتقای مطالعه ی مفید تلاش کنم.
- ۴- با ایجاد محیطی امن و جذاب برای اعضا و مراجعان، زمینه ی بهره مندی شایسته از اوقات فراغت را فراهم سازم.
- ۵- با مراجعان با تواضع، احترام و حسن خلق رفتار کنم.
- ۶- در حفظ اموال عمومی کوشا باشم و در استفاده ی بهینه از امکانات، سعی خویش را بکار بندم.
- ۷- نسبت به اجرای قوانین، مقررات و دستورالعمل های نهاد کتابخانه های عمومی کشور ملزم باشم.
- ۸- مهرورزی را سرلوحه ی رفتار خود قرار دهم و با همکاران با احترام، انصاف و حسن نیت رفتار کنم.
- ۹- در جهت ارتقای منزلت اجتماعی کتابداران کوشش نمایم.
- ۱۰- نسبت به رشد و ارتقای دانش خود به ویژه دانش تخصصی کتابداری و اطلاع رسانی همّت گمارم.

اصول اخلاقی کتابداران آمریکا

ما از طریق منابع مناسب و به طور مفید نظام یافته خط مشی های خدمات دهی عادلانه ... بالاترین سطح خدمات را برای همه استفاده کنندگان کتابخانه فراهم می کنیم.

• ما از اصول آزادی اندیشه پشتیبانی می کنیم

• ما با احترام قائل شدن برای اطلاعات جستجو شده یا دریافت شده و منابع مورد مراجعه قرار گرفته، امانت گرفته شده، فراهم شده و منتقل شده توسط هر استفاده کننده از حق او برای حفظ حریم شخصی و محرمانگی حمایت می کنیم.

• ما حقوق مالکیت فکری را به رسمیت شناخته و محترم می شماریم.

• ما با احترام، انصاف و نیت خو با همکاران نزدیک و دیگر همکاران رفتار می کنیم و از شرایط استخدای که تامین کننده حقوق و رفاه همه کارکنان و موسسه مان باشد حمایت می کنیم.

- ما منافع شخصی مان را به هزینه استفاده کنندگان کتابخانه و موسساتی که در آنها کار می کنیم، توسعه نمی دهیم.
- ما بین عقاید شخصی مان و وظایف حرفه ای تمایز قائل شده و به نظرات شخصی مان اجازه نمی دهیم که در تحقق منصفانه اهداف موسسه مان یا فراهم کردن دسترسی به منابع اطلاعاتی شان دخالت کنند.
- ما با حفظ و تقویت دانش و مهارت های خودمان و تشویق و ارتقای حرفه ای همکاران و تقویت اشتیاق اعضاء بالقوه حرفه، برای تعالی حرفه تلاش می کنیم.

جایگاه، مفهوم، و گستره اخلاق حرفه ای

- تبیین اخلاق حرفه ای
- جهان بینی و تاثیر آن بر معرفت اخلاقی
- معرفت اخلاقی
- زیست اخلاقی در حرفه
- وابستگی های اخلاق حرفه ای

تبیین اخلاق حرفه ای

- قواعد فردی و سازمانی مبتنی بر ارزش های اخلاقی که نگرش ها و رفتارها را در بطن یک حرفه خاص راهبری می کند.
- از این دیدگاه، اخلاق حرفه ای در رفتار افراد نمود پیدا می کند و مورد قضاوت قرار می گیرد.
- آنچه بر اخلاق حرفه ای تاثیرگذار است، جهان بینی ها، ارزش ها، و اصول هدایتگر انسانهاست.
- همه این ها در معرفت اخلاقی نمایان می شود، اینکه ما چه شناختی از اخلاق داریم و چه ارزشی برای آن قائل هستیم.

تأثیر جهان بینی بر اخلاق حرفه ای

پیوستگی اخلاق حرفه ای با جهان بینی:

• جهان بینی

• فلسفه

• حکمت عملی

• اخلاق

• اخلاق فردی

• اخلاق اجتماعی:

• اخلاق حرفه ای

• اخلاق سازمانی

• اخلاق پژوهشی

- اخلاق فردی
- اخلاق اجتماعی
- اخلاق سازمانی
- اخلاق حرفه ای

مزایای توجه به اخلاق حرفه ای

- مزیت رقابتی در سازمان
- کمک به مدیریت منسجم
- نظام مند کردن گفتارها/رفتارها
- اثربخشی فرایندها/دستاوردها/خدمات
- افزایش تفاهم و همسویی
- ارتقای منزلت اجتماعی

توجه داشته باشید

اخلاق مسئولیت آفرین است

انواع مسئولیت های اخلاق حرفه ای

- مسئولیت در قبال خود
- مسئولیت در قبال همکاران
- مسئولیت در قبال سازمان
- مسئولیت در قبال کاربران
- مسئولیت در قبال حرفه
- مسئولیت در قبال جامعه
- مسئولیت در قبال متخصصان سایر حرفه ها

مسئولیت در قبال خود

- بکارگیری ابتکار عمل، احساس مسئولیت و نظم در کلیه فعالیت های حرفه ای خود،
- تلاش در راستای روزآمدسازی دانش و مهارت های خویش براساس تازه ترین یافته های علمی،
- بکارگیری نهایت صداقت در ارتباطات و انجام وظایف،
- وفاداری به اصول اخلاقی و ارزش های انسانی مانند: بیان عقاید، احترام به دیگران بدون در نظر گرفتن موقعیت اجتماعی، مذهب و ...
- از ارائه اطلاعات خارج از توانایی خودش خودداری نموده و آنها را به همکاران متخصص معرفی نماید.

مسئولیت در قبال استفاده کنندگان

- ارائه خدمات به کلیه کاربران کتابخانه در عالی ترین سطح اعم از : سازماندهی منابع، تدوین خط مشی های خدماتی مناسب، تسهیل دسترسی و پاسخگویی محترمانه به تمام نیازهای اطلاعاتی آنها بدون هیچگونه چشمداشتی.
- احترام به حقوق محترمانه و خصوصی مراجعه کنندگان، و برای تضمین آزادی مطالعه آنها، تا جایی که قانون اقتضاء می کند، نباید هیچگونه اطلاعاتی در باره جزئیات کتاب ها و سایر منابع اطلاعاتی مورد استفاده آنها در اختیار دیگران قرار داد.
- از هر گونه تبعیض قومی، ملیتی، زبانی، سنی، اعتقادی و اجتماعی میان جامعه استفاده کنندگان خودداری نماید.
- با صداقت، صبوری، انصاف، عدالت و صمیمیت عمل نموده و از انجام امور خلاف قانون، اخلاق و مصلحت سازمان خودداری کند.

مسئولیت در قبال همکاران

- باید در وظایف و فعالیت های حرفه ای خویش، و ارتباط با همکاران، درستی، احترام و روحیه همکاری را مبنا قرار دهیم.
- فعالیت هایی که سهیم شدن همکاران در امور حرفه را فراهم می سازد مانند همایش ها، نمایشگاه ها، کارگاه ها و غیره را به رسمیت شناخته و نهایت همکاری خود را در پیشبرد آنها به کار بریم.
- راهنمایی و کمک به اعضای کم تجربه و دانشجویان را جهت توسعه مهارت های مورد نیازشان اصل دانسته و در این راستا از هیچ کوششی دریغ ننمایم
- با راهنمایی ها و خدمات ویژه، همکاران جدید حرفه را مورد تشویق و حمایت قرار دهیم.

مسئولیت در قبال حرفه

- برای ارتقای حرفه کتابداری باید دانش و مهارت های حرفه ای خود را افزایش داده و در جهت جذب نیروهای جدید تلاش نماییم.
- از معتبرترین و بهترین قوانین، استانداردها، و آئین نامه ها برای اجرای کارهای تخصصی و حرفه ای استفاده کنیم،
- باید به کار خود عشق ورزیم و ارزش والایی برای جایگاه حرفه کتابداری قائل شویم،
- باید اعتماد و احترام همگانی را با بهره گیری از توانایی های تخصصی خود به حرفه کتابداری جلب نماییم،
- از خط مشی ها و فعالیت های انجمن کتابداری پیروی کنیم،
- تجربه و دانش تخصصی خود را با همکاران دیگر به اشتراک بگذاریم تا کارایی حرفه ای مان افزایش یابد،
- تلاش نماییم از هرگونه موقعیت و فرصت ایجاد شده برای بهبود نگرش همگانی نسبت به جایگاه و اعتبار حرفه کتابداری استفاده کنیم،
- از دریافت هرگونه پاداش از کاربران در قبال ارائه خدمات خودداری کنیم تا اعتبار حرفه ای خود را خدشه دار نسازیم،
- از نوآوری ها و پیشرفت های فناوری های نوین برای پیشبرد اهداف حرفه ای خود استفاده نماییم.

مسئولیت در قبال سازمان

باید همکاران کتابخانه ها بخصوص کتابداران و اطلاع رسانیان بین عقاید شخصی و وظایف حرفه ای خود تفکیک قائل شوند و از دخالت دادن عقاید شخصی خود در اجرای اهداف سازمانی و یا ایجاد دسترسی به منابع اطلاعاتی خاص خودداری نموده و در راستای تحقق رسالت سازمانی تلاش نمایند.

مسئولیت در قبال جامعه

- به عنوان عضوی از یک حرفه، باید به هویت و فرهنگ جامعه خود عشق ورزیده و احترام بگذاریم،
- به عنوان یک کتابدار تلاش کنیم در ایفای نقش حرفه ای خود، به شرافت اجتماعی و اخلاق،
- همگانی توجه کرده و احترام به مملکت و سرزمین خویش را در اولویت قرار دهیم،
- در راستای پاسخگویی به نیازهای آموزشی و پژوهشی و سایر نیازهای جامعه حرکت نماییم،
- باید به عنوان کتابدار این اصل را باور داشته باشیم که منافع همگانی فراتر از منافع شخصی، یا حزبی است،
- کتابداران بایستی ضمن احترام به حق مالکیت معنوی، دفاع از آزادی اندیشه و بیان و جریان آزاد اطلاعات را وظیفه خود بدانند و در راستای آن تلاش کنند.

مسئولیت در قبال متخصصان سایر حرفه ها

به عنوان کتابدار باید براساس احترام متقابل با متخصصان سایر حرفه ها نیز تعامل و ارتباط داشته باشیم.

نمونه هایی از مسائل اخلاق حرفه ای

رعایت حق مولف،

رعایت سرقت علمی و ادبی،

عدم جو سازی بر علیه افراد،

رعایت حریم خصوصی،

رعایت اخلاق حرفه ای در فضای مجازی

واکنش ها و رفتارها

- تائید و همراهی / رد و عدم همراهی
- برخورد مثبت / برخورد منفی
- سعه صدر / عدم تحمل
- امانت در گفتار / غیبت و شایعه پراکنی
- رازداری / افشاگری
- تکریم شخصیت / تخریب شخصیت
- کمک به شخص / زیرآب زدن
- صداقت / اتهام
- رعایت حریم خصوصی / بی اعتنائی به حریم خصوصی افراد
- مشارکت جویی / تک روی
- انتقاد پذیر بودن / انتقاد ناپذیری
- وظیفه گرایی / منفعت طلبی
- رعایت عدالت / تبعیض
- وفاداری و تعهد / عدم تعهد

پیشنهاد و راه کارهای گسترش اخلاق حرفه ای

- ایجاد کمیته اخلاق حرفه ای در انجمن
- ایجاد کمیته اخلاق حرفه ای در کتابخانه
- برگزاری کارگاه های آموزشی
- تدوین و نصب منشور اخلاق حرفه ای در کتابخانه
- باور به ارزشمندی اخلاق حرفه ای
- آموزش افراد متخصص در زمینه اخلاق حرفه ای که هم در رشته کتابداری متخصص باشند هم از علم مدیریت و اخلاق آگاهی داشته باشند.
- انجام تحقیقات بیشتر در زمینه اخلاق حرفه ای کتابداری و اطلاع رسانی

خلاصه کتابدار باید در مرحله اول الگو داشته باشد و در مرحله دوم خودش برای دیگران الگو شود.

کتابدار باید اعتقاد به ارزش کارش را که در طی تحصیلاتش به دست آورده حفظ نماید.

باید اعتقاد داشته باشد که کتابخانه ها برای مراجعین مفیدند و او نیز برای کتابخانه ها مفید است و نباید انتظار سپاسگزاری داشته باشد .

کتابدار باید از مهارت های غیر کلامی مانند: **برخورد چشم ها ، لحن صدا و حالت جسم و ...** برخوردار باشد.

- دائره المعارف كتابدارى و اطلاع رسانى
- كتابداران و متخصصان اطلاعاتى / دكتور رحمت الله فتاحى
- اخلاق حرفه اى در كتابدارى و اطلاع رسانى: با تاكيد بر وظائف و مسئوليت ها / نوشته محمدرضا حسيني آيينه ئى
- اخلاق حرفه اى در كتابدارى / عصمت صدرى فرد.
- اخلاق حرفه اى در كتابدارى و اطلاع رسانى / احد فرامرز قراملكى؛ لعبت درخشانى و سعيد رضايى شريف آبادى

از توجه شما سپاسگزارم